

ПРИВАТНЕ ПРАВО

Васильєва В.В.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ОBOB'ЯЗКИ ПОСАДОВИХ ОСІБ ТОВАРИСТВА В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

УДК 347.7

В Україні регулювання акціонерних товариств та товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю здійснюється окремими законами, а загальні правові норми щодо обов'язків посадових осіб містяться в Цивільному та Господарському кодексах України. Окрім того щодо регулювання акціонерних товариств на даний час пропонується новий проект Закону про акціонерні товариства.

Передусім слід зазначити, що сукупне тлумачення посадових осіб включає в цей перелік фізичних осіб - голову та членів наглядової ради, виконавчий орган, ревізійну комісію, ревізора товариства, а також голову та членів іншого органу товариства, якщо утворення такого органу передбачено статутом товариства (а також головного бухгалтера підприємства згідно ст. 65 Господарського кодексу України). Дані посадові особи здійснюють права та несуть обов'язки, визначені для них нормативно-правовими актами та статутом; порушення ж цих обов'язків є підставою для відповідальності цих осіб, а також відшкодування завданих їхніми діями товариству збитків.

Актами, які бути прийняті найраніше із вищезазначеного переліку та є діючими та застосовними до правового регулювання господарського товариства на сьогодні, є Цивільний Кодекс України (далі - ЦК) [1] та Господарський Кодекс України (далі - ГК) [2]. У ЦК існує норма на найвищому узагальнюючому рівні - на рівні суб'єкта - юридичної особи - це стаття 92 "Цивільна дієздатність юридичної особи", в якій визначається загальний обов'язок посадових осіб органів юридичної особи діяти в інтересах юридичної особи, добросовісно і розумно та не перевищувати своїх

повноважень (ч. 3), а в ч. 4 міститься загальне положення щодо відповідальності - члени органу юридичної особи та інші особи, які відповідно до закону чи установчих документів виступають від імені юридичної особи, порушують свої обов'язки щодо представництва, вони несуть солідарну відповідальність за збитки, завдані ними юридичній особі.

Щодо ГК, то у ч. 2 ст. 89 “Управління господарським товариством” міститься норма, за якою посадові особи відповідають за збитки, завдані ними господарському товариству. Відповідальність посадових осіб є юридичним наслідком, що настає у разі порушення обов'язків, визначених законом або контрактом, і таким чином, з переліку, в якому містяться підстави відповідальності, можна виокремити обов'язки посадових осіб:

- діяти без перевищення або зловживання службовими повноваженнями;
- дотримання порядку їх попереднього погодження або іншої процедури прийняття рішень щодо вчинення подібних дій, встановленої установчими документами товариства;
- дотримання порядку їх попереднього погодження або іншої процедури прийняття рішень щодо вчинення відповідних дій, встановленої товариством, але для отримання такого погодження та/або дотримання процедури прийняття рішень посадова особа товариства подала недостовірну інформацію;
- обов'язок вчинити певні дії відповідно до покладених на посадову особу обов'язків.

Також у ч.4 ст. 65 ГК зазначається, що у разі найму керівника підприємства з ним укладається договір (контракт), в якому визначаються його обов'язки за погодженням сторін. Усі вищевказані норми були прийняті у 2003 році, не змінювалися і діють по сьогодні. Очевидно, що дані статті кодифікованих актів містять досить загальні та лаконічні норми, тому з прийняттям спеціальних законів про регулювання діяльності окремих видів товариств, законодавець додав більше деталей щодо внормування досліджуваного питання.

У поточній редакції Закону “Про акціонерні товариства” (далі - Закон про АТ) [3] базовою статтею, що визначає загальні

обов'язки посадових осіб, є ст. 63 “Відповідальність посадових осіб органів акціонерного товариства”, в якій міститься положення, що посадові особи органів акціонерного товариства повинні діяти в інтересах товариства, дотримуватися вимог законодавства, положень статуту та інших документів товариства. Подекуди в законі трапляються точкові положення щодо обов'язків посадових осіб щодо виконання своїх повноважень особисто (ч. 4 ст. 51), забезпечення доступу до інформації (ч. 4 ст. 52, ч.6 ст. 58, ч. 3 ст. 62), обов'язок не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства (ч. 6 ст. 58) тощо.

У Законі України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю” [4] (далі - Закон про ТОВ), який був прийнятий ще пізніше, прослідковуємо більш розгорнуті положення щодо обов'язків посадових осіб, навіть у порівнянні з регулювання у Законі про АТ.

Так, ч. 5 ст. 26 передбачає обов'язок посадових осіб товариства, не включати недостовірну інформацію до документів товариства, що може призвести до здійснення неправомірних виплат, у такому випадку вони несуть разом з учасниками солідарну відповідальність за зобов'язанням щодо повернення виплат товариству. Статтею 31 встановлюється обов'язок членів виконавчого органу скликати загальні збори в разі, коли вартість чистих активів товариства знизилася більш ніж на 50 % порівняно із цим показником станом на кінець попереднього року, і внаслідок порушення цього обов'язку товариство визнане банкрутом до спливу 3 років з дня зниження вартості чистих активів - члени виконавчого органу солідарно несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями товариства.

Питання обов'язків посадових осіб найбільше врегульовано у ст. 42 Закону, в якій визначаються водночас і обов'язки посадових осіб, і відповідальність за їх невиконання.

Так, разом із вимогами до посадових осіб, серед їх обов'язків визначаються:

- обов'язок посадової особи діяти добросовісно і розумно в інтересах товариства в цілому;

- обов'язок подати товариству перелік своїх афілійованих осіб при обранні на посаду; а у разі зміни складу афілійованих осіб посадова особа у п'ятиденний строк з дня, коли їй стало відомо про таку зміну, зобов'язана повідомити про це товариство;
- обов'язок не приймати виплати, винагороди чи інші блага за дії (бездіяльність), пов'язані з виконанням посадовою особою її повноважень (конфлікт інтересів);
- у разі виникнення конфлікту інтересів, обов'язок протягом двох днів письмово повідомити про це виконавчий орган товариства та наглядову раду товариства (у разі утворення);
- обов'язок не розголошувати інформацію, що стала відома посадовим особам у зв'язку з виконанням ними посадових обов'язків та становить комерційну таємницю товариства чи є конфіденційною, крім випадків, коли розкриття такої інформації вимагається законом. Ця заборона діє також протягом одного року з дати припинення (розірвання) договору між посадовою особою і товариством, якщо інший строк не встановлений таким договором.

На даний момент у Верховній Раді на розгляді перебуває Законопроект № 2493 від 25 листопада 2019 року, яким пропонується прийняти у новій редакції Закон про АТ (надалі - Проект) [5]. Цей документ пропонує деталізацію поточної редакції, а також додаткові положення щодо відповідальності посадових осіб акціонерного товариства.

Так, у Законопроекті містяться всі існуючі в чинному Законі про АТ положення щодо обов'язків посадових осіб, а також пропонуються наступні зміни. Слід відзначити, що в даному Проекті обов'язки посадових осіб відокремлені в самостійний перелік та містяться в статті 85 "Обов'язки посадових осіб органів акціонерного товариства".

В ч.1 даної статті міститься загальне положення: "Посадові особи акціонерного товариства повинні діяти в інтересах товариства, в межах повноважень, наданих їм статутом товариства та законодавством. Посадові особи акціонерного товариства повинні діяти добросовісно та розумно. Посадові особи акціонерного товариства повинні діяти в такий спосіб, який на їх добросовіс-

не переконання, сприятиме досягненню мети діяльності товариства”.

Частина 2 містить перелік обов'язків посадових осіб:

1) обов'язок сприяти досягненню товариством успішних результатів відповідно до цього Закону;

2) обов'язок ухвалювати незалежні рішення відповідно до цього Закону;

3) обов'язок діяти з розумним ступенем обачності, професійності та старанності відповідно до цього Закону;

4) обов'язок уникати конфлікту інтересів відповідно до цього Закону;

5) обов'язок утримуватися від прийняття вигоди (благ) від третіх осіб відповідно до цього Закону;

6) обов'язок повідомити про заінтересованість у правочині відповідно до цього Закону.

Кожен із цих обов'язків тлумачиться окремою частиною цієї ж статті. Таке виокремлення статті, що повністю присвячена обов'язкам посадових осіб у Проекті слід вважати позитивним явищем, оскільки, окрім деталізації бажаної та необхідної поведінки суб'єктів, закон також дає орієнтири у разі протиправної поведінки посадової особи - як саме кваліфікувати діяння особи та підставу притягнення до відповідальності. Також, слід зазначити, що дана стаття Проекту є більш структурована, ніж стаття про посадових осіб товариства і їх обов'язки в тому числі в Законі України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю”

Разом з тим, неможливо не зазначити, що в статті містяться досить розмиті оціночні поняття (“добросовісне переконання”, “успішний результат”, “незалежне рішення”, “розумний ступінь обачності”, “старанність”), які зазвичай буває важко виміряти і оцінити, а всі обов'язки по суті є деталізацією принципу розумності та добросовісності в управлінні товариством.

Також, слід звернути увагу на положення частини щодо конфлікту інтересів. Перш за все, необхідно узгодити цю статтю із положеннями Розділі 5 Закону України “Про запобігання корупції” [6] щодо введення понять реального та потенційного

конфлікту, заходів щодо врегулювання та запобігання конфлікту інтересів, в тому числі заходів самостійного врегулювання, або хоча б зробити відсилання на ці норми.

Окрім того, критично слід оцінити положення ч. 5 ст. 85 Проекту про те, що обов'язок може вважатись непорушеним в окремих випадках - це створить можливість розширеного тлумачення даної статті та застосування даної норми з метою уникнення відповідальності.

Аналогічно слід розцінити положення ч.7 статті 85 Проекту, за якими вимоги цієї частини не вважаються порушеним, якщо прийняття вигоди не може розумно розглядатися як таке, що дає підстави для виникнення ситуації конфлікту інтересів.

Очевидним є те, що в кодексах закладені основні підвалини і загальні принципи регулювання обов'язків посадових осіб товариства; в той час як деталізація відбувається на рівні окремих законів щодо окремих видів товариств. На сьогодні, в жодному із діючих актів не має чіткої структурованої статті, яка вичерпно регулює питання обов'язків посадових осіб, а найкращим діючим взірцем врегулювання обов'язків посадових осіб є ЗУ "Про ТОВ". Тому очевидно, що справді існує потреба у доповненні діючих законів запропонованою статтею.

Однак, положення про обов'язки посадових осіб є загальними положеннями, які є за своєю суттю універсальними та застосовуваними до посадових осіб юридичних осіб практично усіх видів, тому вочевидь їх місце - в кодифікованих актах, у ЦК України. Разом із тим, очевидним є те, що ці положення потребують доопрацювання не лише з точки зору законотворчої техніки, а також й по суті - узгодження з існуючими діючими нормами, відсилці на інші законодавчі акти, в яких містяться відповідні положення, видалення норм, що дозволяють вибіркоче застосування положень статті, а також надто звужене тлумачення відповідальності посадових осіб, тощо.

1. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

2. Господарський Кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

3. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 року. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>
4. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 року. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text>
5. Про акціонерні товариства: Проект закону від від 25.11.2019 року. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67468
6. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

Васильєва В. В. Загальні положення про обов'язки посадових осіб товариства в законодавстві України

Метою статті є дослідження положень чинних законодавчих актів України, якими врегульовується обов'язки посадових осіб товариства, порівняння повноти та деталізації регулювання обов'язків посадових осіб для акціонерних товариств, товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю. Основними методами дослідження, застосованими автором, є аналіз та порівняння. Досліджено положення Цивільного та Господарського Кодексів України, законів України про акціонерні товариства, товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю. У статті проаналізовано положення запропонованого Проекту закону про акціонерні товариства та пропозиції вдосконалення правового регулювання цього питання. Автором висловлено позитивні коментарі щодо окремих запропонованих змін, таких як встановлення переліку обов'язків для посадових осіб акціонерного товариства, а також зауваження з приводу законотворчої техніки, розмитості деяких понять, присутності норм, що дають можливість вибіркового застосування відповідальності за порушення визначених обов'язків.

Ключові слова: акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, посадові особи, обов'язки посадових осіб

Vasyliieva V.V. General provisions on duties of company officials in the legislation of Ukraine

The purpose of the article is to study the provisions of the current legislative acts of Ukraine, which regulate the legal status and duties of the company's officials, compare the completeness and detail of the regulation of duties of officials for joint stock companies, limited liability companies and additional liability companies. The main methods of research applied by the author are analysis and comparison. The norms of the Civil and Commercial Codes of Ukraine, laws of Ukraine on JSC, LLC and ALC were investigated. The article explores the provisions of the proposed draft law on joint stock companies; proposals for improving the legal regulation of this issue are analyzed. The author explored that new law contains such general provisions on duties of the joint stock company officials: the officials must act in the interests of the company, within the powers granted to them by the charter of the company and the legislation; act in good faith and reason; act in a manner that, in their good

faith, will contribute to achieving the goal of the company. Also new regulation is supposed to include a list of duties of officials such as: 1) the duty to facilitate the company's achievement of successful results in accordance with this Law; 2) the duty to make independent decisions in accordance with this Law; 3) duty to act with a reasonable degree of diligence, professionalism and diligence in accordance with this Law; 4) duty to avoid conflicts of interest; 5) duty to refrain from accepting benefits (benefits) from third parties; 6) duty of notification about the interest in the company's agreement.

The author expressed positive comments on certain proposed changes, such as establishing a list of duties for officials of the joint stock company and determining the responsibility for these duties breaking, as well as negative comments on law drafting technique, vague concepts and providing the possibility of an exceptional approach towards responsibility for duties breach.

Keywords: joint stock company, limited liability company, officials, duties of officials

Гейнц Р.М.

ПРАВОЧИНОЗДАТНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ

УДК 347.1

Постановка проблеми. Участь неповнолітніх осіб у цивільних правовідносинах обумовлюється можливістю людини бути суб'єктом цивільного права, однак має певні особливості. Йдеться про те, що з моменту досягнення фізичною особою чотирнадцяти років обсяг її дієздатності збільшується, відповідно розширюються можливості щодо вчинення правочинів, проте дієздатність неповнолітньої особи ще є неповною.

Аналіз публікацій, присвячених цивільній дієздатності фізичних осіб, доводить, що сьогодні не всі питання цієї тематики знайшли своє доктринальне вирішення. Зокрема, що стосується проблематики вчинення неповнолітніми особами односторонніх правочинів та участі неповнолітніх осіб у договірних відносинах, то, зазвичай, вона розкривається у контексті дослідження загальної тематики інституту правочину або суб'єктного складу окремих видів договорів. З огляду на зазначене, окремого наукового